

מוקד סיוע לעובדים זרים

”הדרך היחידה החוצה היא הביתה”

לרגל הדיונים בכנסת בתיקון החדש לחוק למניעת הסתננות

דו"ח על אודות חיי מבקשי המקלט הכלואים תחת החוק למניעת הסתננות

ינואר – נובמבר 2013

מחנה הכליאה "שדות" על גבול מצרים (צילום: קרין קייל)

19 בנובמבר 2013.

כתיבה ותחקיר: סיגל רוזן

תרגום מאנגלית: אסף ולדן, אודליה בנאי

ראיונות עם מבקשי המקלט הכלואים ותועדם: מסרת פיסחיה, גבריהיוט טקלה, צ'סקה כץ, יעל אייזנברג, שירה אייל, נעם וייס, איריס טוביאס, גיא אבני ומנהלת הקו החם של מוקד סיוע לעובדים זרים - צמרת הרשקו.

מוקד סיוע לעובדים זרים, ע.ר. מסי' עמותה 4-58033309, רחוב נחלת בנימין 75, תל אביב 65154.
טלפון: 03-5602530. פקס: 03-5605175. אתר אינטרנט: www.hotline.org.il. דוא"ל: info@hotline.org.il

תוכן עניינים

3	תקציר.....
5	נתונים כלליים : מבקשי מקלט ברחבי ישראל ובבתי הכלא.....
5	בחינת בקשות מקלט.....
7	שחרור מהכלא במסגרת החוק למניעת הסתננות.....
10	מכבש הלחצים של מדינת ישראל על מבקשי מקלט כלואים לעזוב "מרצון".....
12	הסכם החזרה עם מדינה שלישית כאמצעי לחץ נוסף.....
14	החלטת בית המשפט העליון לביטול החוק למניעת הסתננות.....
15	תגובות בכנסת ובממשלה לביטול החוק למניעת הסתננות.....
16	קרוב המאסף של רשות ההגירה נגד הפליטים : ההתנהלות לאחר ביטול החוק.....
18	חקיקה חדשה : תזכיר תיקון החוק למניעת הסתננות – תיקון חוק עוקף בג"צ.....
21	סיכום והמלצות.....

תקציר

השבוע אישרה הממשלה הצעת חוק חליפית לחוק למניעת הסתננות שבוטל לפני חודשיים על ידי בית המשפט העליון. באמצעי התקשורת וכן בדיון שנערך בנושא בכנסת, הבהירו נציגי הממשלה שבכוונתם להעביר את התיקון החדש לחוק עד סוף חודש נובמבר 2013.

עיקרי תזכיר תיקון החוק החליפי:

1. שנת מעצר מנהלי ל"מסתננים"¹ במקום שלוש שנים בחוק שבוטל.
2. הקמת "מרכז לשהים" ל - 3,300 "מסתננים" במתקן הכליאה "שדות" שעל גבול מצרים בניהול שב"ס, שם יאלצו "השהים" לעמוד לשלושה מפקדים ביום ללא כל אפשרות שחרור וללא ביקורת שיפוטית תקופתית. נציגי הממשלה הבהירו בדיון בכנסת שכ - 1,200 מה"מסתננים" שעדיין כלואים בסהרונים יועברו למרכז זה, על אף פסיקת בג"צ שהנחתה לשחררם על פי חוק הכניסה לישראל. כן נאמר שיועברו למרכז מבקשי מקלט שאינם כלואים, על פי קריטריונים שטרם נקבעו.²

המידע המופיע בדו"ח זה מתבסס על 112 ביקורים של פעילי מוקד סיוע לעובדים זרים (המוקד) בבתי הכלא סהרונים, קציעות וגבעון בחודשים ינואר עד אוקטובר 2013, וראיונות עם 1,142 מבקשי מקלט במהלך ביקורים אלה. במהלך 15 החודשים שחלפו מאז החלו רשויות ישראליות ביישום החוק למניעת הסתננות, מעקב פעילי המוקד אפשר להבין את משמעותו של החוק וכיצד הוא משפיע על חייהם של מבקשי מקלט, ביניהם כ-200 ניצולי מחנות העינויים בסיני, כמו גם מאות נשים וילדים.

דו"ח זה מבקש להציג את מציאות חייהם של קרוב ל-2000 מבקשי מקלט, רובם המכריע ממדינות אריתריאה וסודן הכלואים זה למעלה משנה תחת החוק למניעת הסתננות בבתי הכלא שעל גבול מצרים ואת התנהלות רשויות מדינת ישראל כלפיהם. אם יעבור תיקון החוק החדש למניעת הסתננות, ייאושם של מבקשי המקלט הכלואים רק יגבר, שכן הכליאה במרכז לשהים המצפה להם, אינה מוגבלת בזמן, אינה נתונה לביקורת שיפוטית ואין כל אפשרות שחרור מהמרכז, למעט חזרה למדינת המוצא. הדו"ח מבקש להסביר כיצד ארע שלמעלה מ-800 סודאנים ולפחות 14 אריתראים, אשר נמלטו מארצם מאיומי מלחמה, רצח-עם או חיים בתנאי עבדות בשירות הצבא האריתראי, החליטו לשוב לארצות מוצאם לאחר שהות של מעט יותר משנה בכלא הישראלי.³ הדו"ח מתמקד בלחץ הכבד המופעל על הכלואים, בעיקר במחצית השנייה של השנה, לחץ אשר הוביל עשרות מהם, שהיו מיוצגים על-ידי המוקד, לוותר על ייצוג זה ו"לבחור" לחזור אל מולדתם. הלחץ היה כה אינטנסיבי עד כי חמישה ניצולי רצח-עם מדארפור וויתרו על הייצוג של המוקד גם לאחר שהארגון השיג בעבורם החלטת שחרור. לחץ זה על הכלואים "לחזור מרצון" למולדתם, עתיד להימשך גם תחת החוק החדש, כפי שהבהירו מקבלי ההחלטות בדיוני וועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת.

מכש הלחצים המופעל על מבקשי המקלט מורכב ממספר גורמים שהתיקון החדש לחוק למניעת הסתננות לא יביא לביטולם:

- **צפיפות** - הכלואים מוחזקים בתנאים מדבריים קשים, ואף על פי שיש 5,400 מיטות עבור מבקשי מקלט, כ-2000 כלואים נדחסו בשנה האחרונה אל תוך שני מתקנים צפופים, בהם זכו בממוצע ל- 2.1 מ"ר לאדם (בהשוואה לממוצע במדינות המערב העומד על 8.8 מ"ר לנפש).⁴

¹ סעיף 3א3 (ג) 3 לתזכיר תיקון החוק למניעת הסתננות: "חלפה שנה מיום תחילת החזקתו של המסתנן במשמורת"

² פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת, 11.11.13: <http://knesset.gov.il/protocols/search.asp?vaada=5>

³ הנתונים נמסרו על ידי עו"ד ענת פישר צין מרשות ההגירה לוועדת הכנסת לבחינת בעיית העובדים הזרים ביום 15.10.13 (טרם פורסם פרוטוקול)

⁴ "צפיפות אוכלוסין - דו"ח הסגוריה הציבורית בנושא הצפיפות במתקני הכליאה", 7.7.13, עמוד 10 - בסהרונים יגודלו של כל חדר הוא 21.45 מ"ר ושהים בו עד עשרה מוחזקים כך שהשטח הממוצע למוחזק בחדרו עומד על כ -

2.1 מ"ר בלבד": <http://index.justice.gov.il/Units/SanegoriaZiborit/News/Pages/Zfifut.aspx>

טרם נקבעו תנאי הכליאה ב"מרכז לשהים", אך הוא ימוקם, על פי דיווחים, במתקן הכליאה "שדות" (המכונה לעיתים גם "חולות") ויכיל 3,300 מבקשי מקלט: גברים, נשים, ילדים וניצולי מחנות העינויים מסיני.

- **דיווחים אודות היעדר פליטים מוכרים בישראל** - פקחי רשות ההגירה בבתי הכלא מציגים בפני מבקשי המקלט האפריקאים נתונים המראים שישראל מסרבת בעקביות להכיר בפליטים, ומכאן שעליהם להפנים שגם להם אין סיכוי לזכות במעמד פליט.
- **דיווחים אודות דחיית בקשות המקלט של עריקי צבא אריתריאה** - משרד הפנים דוחה בעקביות את בקשותיהם למקלט של אריתראים שערקו משירותם הצבאי, ומבהיר במכתביו שעריקות – אשר הייתה הסיבה המרכזית שצוינה בבקשות המקלט של רוב העצורים – אינה נחשבת בישראל עילה לקבלת מקלט. בישראל לא הוכר אף פליט מאריתריאה, זאת על אף שכל המדינות הבודקות בקשות מקלט, למעט שווייץ, מכירות בעריקות מצבא אריתריאה כעילה לקבלת מעמד פליט.
- **שיחות קבוצתיות** - עד לביטולו של החוק למניעת הסתננות על ידי בית המשפט העליון בספטמבר 2013, פקחי רשות ההגירה נהגו לרכז את העצורים בבתי הכלא פעם אחר פעם, לשטוח בפניהם את עיקרי החוק – אשר לפיו המדינה רשאית לעצור כל אריתראי לתקופה מינימאלית של שלוש שנים, ולהחזיק עצורים סודאניים ללא הגבלת זמן. תיקון החוק החדש, מאפשר כליאה ללא הגבלת זמן וללא ביקורת שיפוטית, במרכז לשהים שעל הגבול.
- **שבירת שביתות רעב** - שביתות רעב שהוכרזו על-ידי עצורים נואשים, דוכאו בעקביות על-ידי השב"ס, בין היתר באמצעות הפרדה של השובתים אלה מאלה, הרחקתם לאגפים אחרים, החרפת תנאיהם והעברתם לתאי בידוד.
- **הפעלת לחץ מיוחד על כלואים העומדים להשתחרר** - מהנתונים עולה שפקחי רשות ההגירה מקדישים מאמצים מיוחדים לאיתור עצורים אשר המוקד הצליח לקבל בעבורם החלטת שחרור מבית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדן (בית הדין), אך טרם הספיק ליידיע אותם על כך. עצורים אלה מוזמנים לשיחות אישיות, בהן הפקחים מפעילים לחץ, שידול ואיומים, שמטרתם להביא את העצורים לחתום עוד במהלך הפגישה על טופס "עזיבה מרצון".
- **הפצת שמועות על גירוש** - פקחי רשות ההגירה מפיצים בכלא שמועות על תוכניות גירוש לכאורה לאוגנדה, ובכך זורעים בהלה וחרדה ופוגעים ביכולתם של העצורים לקבל החלטה מושכלת.

הלחץ הפסיכולוגי האדיר, בצירוף העובדה שמעטים מ-2,000 העצורים שוחררו במהלך השנה, הביאו כלואים להאמין לטענת הפקחים – לפיה "הדרך היחידה לצאת מהכלא היא הביתה" - ולקוות כי במולדתם קרוביהם יצליחו לקנות בכסף את חייהם או את חירותם.⁵

עתה, באמצעות התיקון החדש לחוק למניעת הסתננות, מנסות רשויות מדינת ישראל לשמר את היכולת להחזיק במבקשי המקלט כלואים ומבודדים במידת האפשר, על מנת שניתן יהיה להמשיך ולהפעיל עליהם לחצים "לחזור מרצון" למקום ממנו נמלטו, כפי שהבהירה בכנסת ח"כ איילת שקד:

"במתקן הפתוח ממשיכים להפעיל את נוהל הרצון החופשי ואומרים להם, אתם עכשיו במתקן פתוח, אם אתם רוצים לעזוב אז תעזבו ומנסים במקביל להעביר אותם למדינה שלישית אם מתאפשר".⁶

⁵ בתשובתה לעתירה נגד החוק למניעת הסתננות (7146/12) ב-22 במאי 2013, המדינה אישרה כי עד למועד זה במשך השנה שחלפה מאז יוני 2012, שוחררו 136 "מסתננים" בלבד.

⁶ פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת, 11.11.13, ע' 8:

<http://knesset.gov.il/protocols/search.asp?vaada=5>

נתונים כלליים: מבקשי מקלט ברחבי ישראל ובבתי הכלא

בישראל: כיום מתגוררים ברחבי ישראל [54,201](#) מבקשי מקלט מאפריקה, בהם 36,067 אריתראים ו-13,551 סודנים שהגיעו לארץ בעשור האחרון. ראש ממשלת ישראל, חברי ממשלה, חברי כנסת ואישי ציבור, טוענים לעתים קרובות באמצעי התקשורת כי אנשים אלה אינם פליטים, אלא "מסתנני עבודה" שהגיעו לישראל אך ורק לצורך שיפור איכות החיים שלהם. במהלך שנים אלה, מדינת ישראל נמנעה מלדון בבקשות מקלט של אריתראים וסודנים, בעוד מדינות אחרות, שבדקות בקשות מקלט של אריתראים וסודנים, מצאו כי בממוצע [84%](#) **מהאריתראים ו-74% מהסודנים** הם אכן פליטים בהתאם לאמנת הבינלאומית בדבר מעמדם של פליטים.

במעצר: מאז ה-3 ביוני 2012 נכלאו כ-2000 מבקשי מקלט תחת החוק למניעת הסתננות, עד לביטולו של החוק ב-16 בספטמבר 2013. בעת ביטול החוק הוחזקו במעצר 1,811 ממבקשי המקלט: 1708 לפי החוק למניעת הסתננות ו-103 שנכלאו עוד לפני יוני 2012, על פי חוק הכניסה לישראל.⁷ רובם כלואים בכלא סהרונים וכמה מאות בכלא קציעות הסמוך. הרוב המכריע הם מבקשי מקלט מאריתריאה וכמה מאות הם סודנים או אזרחי מדינות אחרות באפריקה. מעל 1,000 מהעצורים מוחזקים במעצר יותר משנה. לדברי משרד הפנים, רק 39 "מסתננים" חדשים נכנסו למדינה במחצית הראשונה של 2013,⁸ וכמה מאות נוספים נעצרו בתוך ישראל בהתאם **לנוהל הפלילי** של החוק למניעת ההסתננות, שהחל מה-1 ביולי 2013, אפשר למדינה לעצור כל מבקש מקלט שנחשד **בהפרת הסדר הציבורי** ועבירות קלות אחרות.

החלטת בית המשפט העליון לבטל את החוק למניעת הסתננות בספטמבר 2013 לא הביאה עמה כל שינוי במשך למעלה מחודש, שכן רשות ההגירה ובית הדין המשיכו לסרב לבקשות השחרור של המוקד ובלנוסף לא שחררו כלואים מיוזמתם. 22 כלואים נוספים גורשו או עזבו את הארץ "מרצון" במהלך חודש זה. בלחצם של ארגוני זכויות האדם, שוחררו עד לאמצע נובמבר 330 מבקשי מקלט נוספים, כמחציתם נשים. לטענת רשות ההגירה, כלואים כיום 1,356 מבקשי מקלט על פי החוק למניעת הסתננות,⁹ ביניהם גם עשרות ניצולי **מחנות העינויים מסיני**.

בחינת בקשות מקלט

איסוף הנתונים שמסרה רשות האוכלוסין וההגירה ביוני 2013 למרכז המחקר והמידע של הכנסת מעלה שעד כה מדינת ישראל הכירה רק ב-202 בני אדם כפליטים.¹⁰ על-פי נציבות האו"ם לפליטים בישראל, רוב האנשים שהוכרו כפליטים עזבו מאז את הארץ.

לאריתראים וסודנים המתגוררים בישראל אין גישה **למערכת המקלט** והם נאלצים להסתפק במעמד מסוג 5א2 - מסמך שחרור בתנאים מגבילים, המגן עליהם מפני גירוש, אך אינו מספק להם כל זכויות נוספות.

בשנה האחרונה הגיש המוקד בקשות למקלט בשמם של 320 עצורים מאריתריאה וסודן, אותם פגשו פעילי בתי הכלא. רשות ההגירה לא אפשרה למבקשי מקלט להגיש בקשות למקלט מדיני

⁷ בג"צ 7146/12 אדם ואח' נגד הכנסת ואח'. מתוך תגובת המדינה מיום 3.11.13 לבקשה לפי פקודת ביזיון בית משפט. רשות ההגירה, נתוני זרים בישראל, יולי 2013:

<http://piba.gov.il/PublicationAndTender/ForeignWorkersStat/Documents/561353new.pdf>

⁹ בג"צ 7146/12 אדם ואח' נגד הכנסת ואח'. מתוך תגובת המדינה מיום 3.11.13 לבקשה לפי פקודת ביזיון בית משפט

¹⁰ משה נטע, "הליכי קבלת מעמד פליט בישראל", מרכז מידע ומחקר של הכנסת, 18.6.13:

<http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03216.pdf>

עד מרץ 2013, ובמקום זה לחצה על העצורים לעזוב את ישראל "מרצון".¹¹ רק ממרץ 2013 ניתן היה לאתר באגפי הכלא את הטפסים באנגלית אותם יש למלא לצורך הגשת בקשת מקלט.

מתוך 320 בקשות שהוגשו על-ידי המוקד מטעם מבקשי מקלט עצורים, התקבלו כמה עשרות תגובות עד כה, כולן לבקשות של מבקשי מקלט מאריתריאה, וכולן נדחו על אותו הבסיס. במכתב הדחייה שנשלח על ידי הועדה המייעצת למשרד הפנים צוין:

"על-פי החלטת שר הפנים, התחמקות משירות צבאי או נטישת תפקיד צבאי, בפני עצמם, או ללא קשר לאחת מהעילות המפורטות באמנת הפליטים, אינם מספיקים כדי לבסס עילה לרדיפה פוליטית בהתאם לאמנה, ובקשות המבוססות אך ורק על השתמטות או עריקה מצבא אריתריאה אינן מהוות בסיס למעמד של פליט".

נוסח הדחייה מעיד על כך שוועדה המייעצת לשר הפנים, מתכננת דחייה גורפת של בקשות למקלט שהוגשו על ידי למעלה מ- 1000 כלואים, שרובם נמלטו משירות צבאי באריתריאה. בהתאם לחוק למניעת הסתננות שמכוחו נכלאו מבקשי המקלט עד ספטמבר 2013, ניתן היה לכלוא ללא משפט למשך שלוש שנים לפחות, מבקשי מקלט שבקשותיהם נדחו. אם יעבור התיקון החדש לחוק למניעת הסתננות, יועברו מבקשי מקלט שבקשותיהם נדחו והנם כלואים למעלה משנה, למרכז לשוהים, שם יכלאו, ללא כל ביקורת שיפוטית, עד שייאותו לשוב למולדתם.

עד כה, לא התקבלו כל תשובות לבקשות מקלט של מבקשי מקלט סודנים.

¹¹ מידע נוסף על מאבק המוקד לאפשר למבקשי מקלט להגיש בקשות למקלט, ניתן למצוא בדו"ח משותף של המוקד וארגון Human Rights Watch (HRW) שפורסם ב- 13 במרץ 2013: "ישראל: על מבקשי מקלט מוחזקים במעצר מופעל לחץ לעזוב".

שחרור מהכלא במסגרת החוק למניעת הסתננות

על מנת להבהיר עד כמה קשות למימוש הן אפשרויות השחרור לפי החוק למניעת הסתננות, נציין שלטענת רשות ההגירה שוחררו במהלך 15 חודשי תחולתו של החוק רק 136 בני אדם.¹² להערכת פעילי המוקד, רב המשוחררים הנם קורבנות מוכרים של סחר בבני אדם, קטינים לא מלווים המיוצגים על ידי הלשכה לסיוע משפטי במשרד המשפטים, ומבקשי מקלט ברי מזל שבני משפחותיהם הצליחו לגייס את אלפי הדולרים הנדרשים לשכירת שירותיו של עורך דין. פרק זה יבהיר שללא ייצוג משפטי, סיכוייהם של עצורי החוק למניעת הסתננות להשתחרר הנם אפסיים. נבקש להציג את מאמצי מוקד סיוע לעובדים זרים, ארגון זכויות האדם היחיד שפעילו מורשים לבקר בכלא, להביא לשחרורם של מבקשי מקלט שהיו עצורים לפי החוק:

”א30

(ב) ממונה ביקורת הגבולות, רשאי, במקרים חריגים, לשחרר מסתנן בעירבון כספי,

בערבות בנקאית או בערובה מתאימה אחרת או בתנאים שימצא לנכון (בחוק זה - ערובה),

אם שוכנע כי מתקיים אחד מאלה:

(1) בשל גילו או מצב בריאותו של המסתנן, החזקתו במשמורת עלולה לגרום

לנזק לבריאותו, ואין דרך אחרת למנוע את הנזק האמור;”

למרות בעיות רפואיות חמורות שהוצגו על ידי חלק מהעצורים, המוקד לא הצליח לשחרר אפילו עצור אחד באמצעות סעיף זה. מאמצי המוקד בשיתוף עם ארגון רופאים לזכויות אדם להכניס רופאים מתנדבים לכלא לבדיקת העצורים המתלוננים לא צלחו עד כה.

”2) קיימים טעמים הומניטריים מיוחדים אחרים מהאמור בפסקה (1) המצדיקים את שחרורו של המסתנן בערובה, לרבות אם עקב החזקה במשמורת ייוותר קטין בלא השגחה;”

ככלל, ממוני ביקורת הגבולות לא מצאו לנכון לעשות שימוש בסעיף זה לשחרורם של מבקשי מקלט מהכלא. כשפעילי המוקד פנו לדייני בית הדין בבקשות לשחרור ניצולי מחנות העינויים מסיני או ילדים ואמהותיהם, הבקשות סורבו בטענה שעינויים וכן ילדים, אינם מהווים טעמים הומניטריים מיוחדים לשחרור תחת החוק למניעת הסתננות. עם זאת, דיון בית הדין, מרט דורפמן נאות לשחרר מכלאן במהלך מחצית השנה האחרונה שתי ניצולות מחנות העינויים שעברו עינויים קשים במיוחד ומצבן הנפשי היה קשה.

עורכת דין מטעם המוקד, רעיה מיילר, נאלצה לפנות פעם אחר פעם לערכאות משפטיות, במאמץ להביא לשחרורם של ניצולי מחנות העינויים מהכלא.

סיפורו של ס. ממחיש היטב את הקשיים שעמדו בדרך לשחרורם של ניצולי מחנות עינויים הכלואים תחת החוק למניעת הסתננות, שלא הוכרו כקורבנות סחר על ידי הלשכה לסיוע משפטי. סיפורו של ס. גם ממחיש היטב את מאמצי רשות ההגירה למנוע בכל מחיר שחרורם של ”מסתננים“, גם אם הינם ניצולי עינויים קשים:

ס., מבקש מקלט מאריתריאה, הגיע לישראל ב - 21 ביולי 2012 לאחר שעונה, הוכה ונכווה במשך חודשים ארוכים וקשים במחנות העינויים בסיני. לאחר שבני משפחתו גייסו את סכום הכופר שנדרש לשחרורו, הוא הגיע לגבול ישראל והועבר לכלא סהרונים שם פגשו אותו פעילי המוקד.

לאחר שבית הדין סירב לראות בעינויים שעבר ס. טעם הומניטרי לשחרורו, פנתה עו”ד רעיה מיילר לבית המשפט המחוזי בב”ש, שם הסכים השופט ביתן עם בית הדין וציון:

¹² בתשובתה לעתירה נגד החוק למניעת הסתננות (7146/12) ב- 22 במאי 2013, המדינה אישרה כי עד למועד זה (מאז יוני 2012), 136 ”מסתננים“ שוחררו בנימוקים הנוכחים.

"התנכלויות ועינויים מהם סובלים מסתננים בדרכם לישראל, הינה תופעה רווחת, ועל מנת לראות בכך טעמים הומניטאריים מיוחדים, צריך להתקיים קשר בין מצבו הנפשי המיוחד של המסתנן הפוגע בהמשך החזקתו במשמורת".¹³

מאחר והשופט ביתן לא השתכנע שקיים קשר כזה, הוא דחה את הערעור.

עו"ד מיילר פנתה לבית המשפט העליון שם החזיר השופט פוגלמן את התיק לבחינה מחדש בבית הדין וקבע:

"אין מקום איפה לקביעה קטגורית כי חטיפה כליאה עינויים והתנכלויות נוספות שמהם סבלו רבים מאלו שעשו את דרכם מאפריקה לישראל, אינם בגדר "טעמים הומניטאריים מיוחדים" המקימים עילה לשחרור ממשמורת. כל מקרה חייב להיבחן לגופו על סמך נסיבותיו הפרטניות".¹⁴

לאחר שעובדת סוציאלית בכלא סהרונים פגשה את ס. ושוחחה עמו, דיין בית הדין מרט דורפמן נאות לשחררו. רשות ההגירה ערערה על החלטת השחרור של הדיין לבית המשפט המחוזי בב"ש.¹⁵ השופטת דברת קיבלה את ערעור המדינה תוך שהיא מבקרת את הבדיקה שנערכה לס. בכלא בשפה האנגלית, שפה אותה אינה מבין היטב. היא ביטלה את החלטת השחרור של הדיין דורפמן, אך קבעה שתיערך בדיקה נוספת לעצור. לאחר שעבר ס. בדיוק נוספת, החליט פעם נוספת הדיין מרט דורפמן לשחרר את ס. הוא שוחרר בסופו של דבר ב - 27 ביוני 2013, לאחר שהיה כלוא בסהרונים במשך 11 חודשים ושבע.

גם בקשות שחרור של אימהות וילדיהן, שאינם בני גירוש, סורבו על ידי דיני בית הדין בטענה שאין מדובר ב"טעמים הומניטאריים מיוחדים" כמצוין בחוק.

ב - 29 באפריל 2013, בעקבות ערעור שהגיש המוקד לבית המשפט המחוזי בב"ש בשם מבקשת מקלט מאריתריאה שהייתה עצורה במשך יותר משנה עם בנותיה, פסק השופט אלון:

"אינני מוכן לקבל את טענת המשיב (משרד הפנים) כי הותרת ילדה בת שמונה ואחותה בת האחת עשרה לתקופה של שנים במתקן משמורת - אינה מעוררת כשלעצמה "טעם הומניטארי מיוחד". הדברים מובנים מאליהם ברמת ערכי מוסר וחברה אלמנטאריים...".¹⁶

בעקבות פסק דינו של השופט אלון, שוחררו ממעצרן ב- 7 במאי 2013, תשע נשים אריתראיות ועשרת ילדיהן שהיו כלואים באותה עת. כיום נותרו כלואים רק ילדים שהנם ברי גירוש.

על-פי החוק הישראלי, אדם נחשב כקטין עד גיל 18, אבל בתשובותיה לבית המשפט, בכל הנוגע לילדי מהגרים, המדינה מתייחסת רק לילדים שנעצרו מתחת לגיל 10. כך, נכלא קטין דרום סודני בן 14 באגף הגברים והופרד מאמו ושני אחיו הצעירים, בניגוד לתקנות שירות בתי סוהר (שב"ס), האוסרות על כליאתם של קטינים לצד עצורים מעל גיל 18. גם במקרה זה נדרש עו"ד אביגאל מהמוקד לערער לבית המשפט המחוזי בב"ש על מנת להביא לשחרורה של המשפחה מבית הסוהר מטעמים הומניטאריים.¹⁷

מאמצייהם של עורכי הדין מטעם המוקד הביאו במהלך התקופה לשחרורם של שלושה ניצולי מחנות העינויים בסיני וכן 15 ילדים עם אמהותיהם מטעמים הומניטאריים מיוחדים.

"(3) המסתנן הוא קטין שאינו מלווה על ידי בן משפחה או אפוטרופוס";

¹³ עמ"נ (ב"ש) 48309-01-13, ס.ו. נגד משרד הפנים, פסק דין מיום 20.2.13

¹⁴ בר"מ 1689/13, ס.ו. נגד משרד הפנים, פסק דין מיום 18.4.13

¹⁵ עמ"נ (ב"ש) 39258-05-13, משרד הפנים נגד ס.ו., פסק דין מיום 3.6.13

¹⁶ עמ"נ (ב"ש) 44920-03-13 אלמונית ואח'י נגד משרד הפנים, פסק דין מיום 29.4.2013

¹⁷ עמ"נ (ב"ש) 25652-06-13 אלמונית ואח'י נגד משרד הפנים, פסק דין מיום 17.7.2013

קטינים ללא ליווי מיוצגים על ידי האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים. למיטב ידיעתנו, האגף הצליח לשחרר כמה עשרות קטינים במהלך שנת 2013.

”(4) שחרורו בערובה של המסתנן יש בו כדי לסייע בהליכי גירושו.”

המוקד הצליח לשחרר עצור אחד לפי סעיף זה, א., מהגר מגמביה שהיה עצור במשך ארבע שנים, היות שהרשויות הישראליות לא הצליחו להמציא את מסמכי הנסיעה עבורו. לאחר כניסתו לתוקף של החוק למניעת הסתננות, עילת המעצר שלו שונתה מעבירה על חוק הכניסה לישראל לעבירה על החוק למניעת הסתננות, כמו במקרה של רב העצורים שהיו כלואים כבר ביוני 2012. המוקד הגיש ערעור לבית המשפט המחוזי על מנת לשחרר את א., לאחר שלא הובא בפני בית הדין בסהרונים במשך 116 ימים. א. שוחרר ב- 13 בינואר 2013, לאחר שחברים שילמו ערבות בסך 5,000 ש"ח עבור שחרורו. המוקד, יחד עם א. עשו מאמצים אדירים על-מנת להשיג מסמכי נסיעה עבור חזרתו לגמביה, אך לשווא. הארגון הישראלי CIMI, העובד בשיתוף פעולה עם ארגון ה IOM הבינלאומי במטרה להחזיר מהגרים למולדתם, לא יכול היה לסייע לא. שכן חברו דיווח לו ששמו מופיע ברשימות מבוקשי המשטרה ונציגי הארגון סברו שחיינו עלולים להיות בסכנה אם ישוב למולדתו. גם א. מודע לסכנה, אך מסרב להמשיך את חייו מאחורי סורג וברית ולכן השקיע מאמצים בחזרה לגמביה, בתקווה שיצליח להימלט ממנה למדינה אחרת. ביולי 2013, כאשר הגיע א. לחתום בלשכת רשות האוכלוסין וההגירה כמו בכל שבוע, הוא נעצר בשנית. קצין ההגירה טען שלא השקיע די מאמצים כדי להשיג מסמכי נסיעה, תוך התעלמות מהעובדה שהוא שוחרר על-ידי בית המשפט המחוזי והמאמציו להסדיר מסמכיו, כפי שהוצגו על ידי א. ועורכת דינו, רעיה מיילר. כאשר המוקד פנה לבית הדין בבקשת שחרור נוספת, בית הדין ביקש את תגובת רשות ההגירה, שניתנה באיחור רב ובה נטען שא. טוען שהוא חושש לחזור לגמביה. אם הוא מודה שהוא חושש לחזור, טוענת רשות ההגירה, הרי שאינו משתף פעולה עם הליכי גירושו ולפיכך אין עוד עילה לשחררו.

*”(ג) ממונה ביקורת הגבולות רשאי לשחרר מסתנן בערובה, אם שוכנע כי מתקיים אחד מאלה :
(1) חלפו שלושה חודשים מהמועד שבו הגיש המסתנן בקשה לקבלת אשרה ורישיון לישיבה בישראל לפי חוק הכניסה לישראל, וטרם החל הטיפול בבקשה;”*

המוקד הצליח לשחרר שני עצורים שבקשותיהם לא טופלו בתוך שלושה חודשים מיום הגשתן.

”(2) חלפו תשעה חודשים מהמועד שבו הגיש המסתנן בקשה כאמור בפסקה (1) וטרם ניתנה החלטה בבקשה;”

המוקד הצליח לשחרר 16 עצורים שבקשותיהם לא נענו בתוך תשעה חודשים מיום הגשתן. המוקד השיג כמה עשרות נוספות של החלטות לשחרור מסיבה זו, אולם מכיוון שהעצורים לא יכלו להשיג את סכום הערבות שנקבעה בהחלטת בית הדין, הם אינם יכולים להשתחרר.

רוב העצורים שוחררו בתנאי ש- 3,000-5,000 ש"ח יופקדו כערבות להבטחת יציאתם מהארץ לכשזאת תתאפשר. זאת בנוסף לערבות צד שלישי בסכום של 8,000-10,000 ש"ח. הערבות הגבוהה יחסית שנדרשת, מונעת שחרורם של מבקשי מקלט. אחד מדייני בית הדין, הדיין דביר פלג, סרב כמעט לכל בקשות השחרור, גם אם העצור המתין במשך 11 או 12 חודשים לתגובת הרשויות לבקשת המקלט שלו. עם זאת, ב- 15 בספטמבר 2013, הדיין פלג הסכים לשחרר ארבעה עצורים שהמתינו במשך 11 חודשים לתגובת הרשויות לבקשות המקלט שלהם וזאת בתנאי שיופקדו 10,000 ש"ח כערבות להבטחת יציאתם מהארץ. שניים מהם עדיין כלואים משום שלא הצליחו לגייס את הסכום.

מכבש הלחצים של מדינת ישראל על מבקשי מקלט כלואים לעזוב "מרצון"

ניתן להבין איפה, עד כמה גבר ייאושם של מבקשי המקלט הכלואים בחלוף החודשים, מבלי שמי מחבריהם לתא או לאוהל משתחררים מכלאם. עם זאת, רב הכלואים הנם עריקי צבא אריתריאה, שיודעים כי יכלאו בגין עריקותם אם יחזרו למולדתם או סודאנים אשר בדרכונם מצוין "תקף לכל המדינות פרט לישראל" ואשר גזר דין של עשר שנות מאסר מצפה למי מהם שיחזור ושיתגלה כי שהה בישראל. מסיבות אלו, נדרשים אמצעי לחץ נוספים על מנת לשכנע את העצורים לוותר על בקשתם למקלט ולשוב למולדתם.

בתקציר לדו"ח ניתן לראות את רשימת הגורמים ללחץ הפסיכולוגי העז המופעל על הכלואים לשוב למולדתם "מרצון". נפרטם כאן, תוך שילוב דוגמאות ועדויות של מבקשי מקלט כלואים בפני פעילי המוקד.

ב - 9 ביולי 2013, פירסם אתר החדשות וואלה [מכתב](#) שכתב עצור אריתראי שלקח חלק בשביתת רעב באגף 3 של כלא סהרונים. המכתב ממחיש את עומק הייאוש של מבקשי המקלט הכלואים, והרי תרגומו לעברית:

"אני מעריך את תשומת ליבכם למכתבי מראש.

היו כ-176 אריתראים עצורים באגף שלוש. התחלנו בשביתת הרעב ביום ראשון בבוקר, 23.6.13, והיא נמשכה שמונה ימים. בתקופה הזאת, רבים באיתנו איבדו את ההכרה או התייבשו. לא ניתן לנו כל טיפול רפואי, למעט לאלו בינינו שמצבם הבריאותי החריף.

מצבי הבריאותי התדרדר מאד עקב בעיות רפואיות קודמות, וכמעט שהפך קריטי. ביום שני, 24.6.2013, ביקרו אותנו פקידים מרשות ההגירה. כמה אריתראים אמיצים בינינו אמרו להם:

נרדפנו והפכנו קורבנות במולדתנו ולא ידענו מהי דמוקרטיה. לא יכולנו לחיות בשלום. רבים מאיתנו עברו עינויים ואונס בסיני. כשהגענו למדינת ישראל הדמוקרטיה, לא ציפינו לעונש כה קשה. עדיין איננו יודעים מהו הפשע שביצענו, שבעבורו אנו סובלים תקופה כה ממושכת בכלא. איבדנו כל תקווה ואנו כה מתוסכלים מהמצב שאנו מבקשים מכם שתמצאו פיתרון לבעייתנו או תשלחו אותנו למולדתנו, לא משנה מה יהיה גורלנו, גם אם נוצא להורג על ידי המשטר האריתראי.

פקידי ההגירה ניסו להרגיע אותנו ויעצו לנו להמתין בסבלנות. הם ביקשו שנחזור לאכול אך אנו החלטנו להמשיך בשביתה עד המוות. כך במשך שמונה ימים.

ביום ראשון (30.6.2013) בבוקר, כשכמה מאיתנו שכבו מותשים במיטות ואחרים התייצבו לספירה, סוהרים קשרו את ידיהם באזיקוני פלסטיק ולקחו אותם. לא ידענו לאן לקחו אותם אך שמענו מאוחר יותר ש-24 מהם הועברו לאגף 7. אנחנו נלקחנו לכלא קציעות. אז נאמר לנו להיכנס למשרד אחד אחרי השני ואיימו עלינו שאם לא נאכל ייקחו אותנו לבידוד.

אני רוצה לומר לכם ששביתת הרעב הייתה מאד קשה ומסוכנת לחיינו. אני עד לכך שכולם איבדו כל תקווה וסבלנות. לכן בחרנו בהחלטה הקשה הזאת: להשיג פיתרון לבעייתנו או למות."

שביתת הרעב המתוארת במכתב דוכאה, כאמור, בתום שבוע, ומיד לאחר מכן החליטו מספר רב של אריתראים נוספים לעזוב את הכלא הישראלי, גם אם פירוש הדבר הוא לשוב לאריתריאה. כותב המכתב עצמו השתחרר מכלאו רק בחודש זה, בין 330 ברי המזל ששוחררו בעקבות פסיקת בג"צ ולחצם של ארגוני זכויות האדם.

ב- 14 ביולי 2013, על-פי שיחות טלפון שהתקבלו במוקד מכלא סהרונים ומנתב"ג, 15 אריתראים שהיו כלואים במשך שנה עמדו להיות מוחזרים לאסמרה, בירת אריתריאה. לדברי העצורים, שגריר אריתריאה בישראל אמר שילווה אותם בחזרתם. מדינת ישראל לא אישרה את קיומה של אותה טיסה לאריתריאה, אך אמרה בתגובה כי אותם מוחזרים הביעו את רצונם לעשות כן,

בהתאם לנוהל העזיבה מרצון במתכונתו החדשה – כפי שאושר על-ידי היועמ"ש. אחד מהעצורים שכבר הגיע לנתב"ג חזר בו ברגע האחרון, ונלקח משם בחזרה לכלא סהרונים.

מאוחר יותר באותו היום סיפרו כמה מבקשי מקלט לפעילי המוקד כי כ-200 אריתראים חתמו על הסכמתם לחזור לאריתריאה, אולם מכיוון שהשגריר האריתראי הצליח להנפיק רק 15 דרכונים עד לאותו יום, האחרים התבקשו להמתין. ארבע ימים קודם לכן, ב-11 ביולי, סיפר עצור אריתראי שהיה כלוא באגף 5 לפעילי המוקד כי הוא וחבריו לא נלקחו להסדרת מסמכי החזרה, ונאמר להם כי שגרירות אריתריאה אינה יכולה לטפל במסמכיהם של יותר מ-15 איש ביום אחד. אריתראי שהיה כלוא באגף 7 דיווח כי 11 עצורים נלקחו מן האגף לפגישה עם השגריר. מדבריהם של העצורים התברר כי השמועות אודות ההגבלה של מספר המוחזרים הביאה אותם לחשוב כי עליהם למחר ולחתום באופן מיידי, שכן אין לדעת כמה זמן ייאלצו להמתין בכלאם לאחר החתימה.

במהלך חודש אוגוסט 2013 הצטברו במוקד עוד ועוד עדויות על כך שפקחי רשות ההגירה מתעקשים בפני העצורים ש"בישראל אין פליטים", וכי רק אלה שיעזבו מרצון בתוך שלושה חודשים יזכו למענק עזיבה של \$1,500. הפקחים סיפרו לעצורים כי הם עומדים בקשר עם אותם 14 אריתראים ששבו לארצם, וכי הם בריאים ושלמים בחיק משפחותיהם. פעילי המוקד לא הצליחו לאתר את אותם 14 מוחזרים, אך לדברי ארגון זכויות אדם אריתראי - בינלאומי, שניים מהם אותרו לאחר שנאלצו לברוח שוב ולחפש מקלט באתיופיה.¹⁸

גי, מבקש מקלט אריתראי, שהתקשר למוקד מכלא סהרונים בתחילת אוגוסט 2013 ביקש:

"תעזרו לנו, בבקשה. 127 אסירים חתמו על הצהרה שהם מוכנים לחזור לאריתריאה עוד השבוע. כל יום, אנשים ממשוד הפנים באים לאגפים ואומרים לנו: "בחיים לא יקבלו את בקשות המקלט שלכם. ישראל לא תקבל אף פעם את הבקשות אז עדיף לחתום שאתם רוצים לחזור". ואז הם גם אמרו לנו: "אל תגידו שאתם לא חותמים כי יש לכם כבר בקשת מקלט, בגלל שהבקשות האלה יידחו. אל תבזבוזו את הזמן שלכם כי עכשיו אתם עדיין יכולים לקבל את הכסף."

גי הוסיף ואמר:

"הם מנסים ללחוץ על כולם לחתום. לא אכפת להם בכלל מה יקרה לנו באריתריאה. תשאלו את כולם למה הם באמת חותמים – ואז תדעו את האמת. אולי בדפים (טפסי המסמך) כתוב שהם רוצים לחזור ושאינ עם זה שום בעיה, אבל אם תשאלו למה הם באמת עושים את זה, הם יגידו לכם כמה לוחצים עליהם ושחרי כל-כך הרבה זמן בכלא הם פשוט נשברים."

עורך-דין מטעם המוקד – נמרוד אביגאל – פנה לעו"ד דניאל סולומון ומר יוסי אדלשטיין מרשות ההגירה בעניין שבעה עצורים שהמוקד הגיש בעבורם בקשות מקלט ואלו לא נענו במשך יותר מתשעה חודשים, כמתחייב בחוק למניעת הסתננות, באמצעותו הוכשרה כליאתם עד ספטמבר 2013. בתזמון מחשיד, ימים ספורים לאחר הפנייה, בלי לעדכן את עורכי הדין שייצגו אותם מטעם המוקד, חתמו אותם שבעה עצורים על טפסי "עזיבה מרצון", מבלי שנודע להם כלל כי בקשת השחרור שלהם כבר הוגשה שכן זמנם להשתחרר הגיע.

חמישה עצורים מסודן שהמוקד הצליח להשיג החלטת שחרור עבורם, חתמו על טופס "עזיבה מרצון", מבלי שידעו על כך שהתקבלה כבר החלטה לשחרר אותם. פקחי רשות ההגירה בכלא לא יידעו את העצורים בדבר החלטות שחרור, ופעילי המוקד אינם יכולים להתקשר לעצורים בכלא, אלא רק לבקש לבקדם במסגרת מספר העצורים המוגבל אותם הם יכולים לבקש לראות מידי ביקור. עם קבלת החלטת השחרור, כאשר למעלה מתשעה חודשי ההמתנה חלפו, פקחי רשות ההגירה בכלא הגבירו לחצם על העצורים לחתום על טופסי "עזיבה מרצון".

¹⁸ לדברי פעילת זכויות האדם השוודית מרון אסטפנוס, ICER (הועדה הבינלאומית לפליטים אריתראים) ב 26.8.13.

ב-28 באוגוסט 2013, פנה המוקד למשנה ליועמ"ש במחאה כנגד ניסיונות פקחי רשות ההגירה להלחיץ את העצורים לכדי חתימת "עזיבה מרצון", ובפרט במקרים בהם כבר הגיע מועד שחרורם והמוקד נמצא בעיצומם של ההליכים לשחרורם. עוה"ד אסף וייצן ונמרוד אביגאל דרשו את התערבות המשנה בהפסקת הנוהג הזה, העומד בניגוד לערכי כבוד האדם ובחלק מהמקרים מנוגד בעליל לחוק בכללותו ולפסיקות של ערכאות משפטיות.

עוה"ד קבלו על התנהלות זו גם בפני מר אדלשטיין, הפקיד הממונה על הנושא ברשות האוכלוסין וההגירה, אשר מצדו השיב כי לא מופעל כל לחץ על עצורים לחתום על הסכמה לעזיבה מרצון, וכי מי שכבר פתח בהליך בקשת מקלט קודם לחתימה ומבקש לחזור בו ולהישאר בכלא – בקשתו למקלט תיפתח מחדש.

בין המקרים שתוארו במכתבם של וייצן ואביגאל היה המקרה של ו', מבקש מקלט מסודאן, שסבל ממושכות מאבנים בכליות. בעדויותיו סיפר כי באחד הביקורים שלו במרפאת הכלא סירב הפרמדיק לטפל בו ואף הטיח בפניו: "מה הטעם? אפילו אם תמות כאן בכלא אף אחד לא ישים לב, ולאף אחד לא יהיה אכפת." כתוצאה מכאביו והיעדר הטיפול, נואש ו' עד כדי כך שהביע רצון לשוב לסודאן, בתקווה ששם יצליח לקבל טיפול ראוי יותר. בשיחה עם פעילת המוקד צ'סקה כץ החליט ו' לחזור בו, ואז נאמר לו שעליו למלא שוב את טופס בקשת המקלט. על-פי החוק למניעת הסתננות, שמתוקפו הוחזק במעצר, בקשות מקלט חייבות להיענות בתוך תשעה חודשים מיום הגשתן, אך באותו מקרה נאמר לו' כי מניין החודשים יתחיל שוב מאפס, ובזמן זה הוא ימשיך להיות מוחזק במעצר. מקרה זה סותר את תשובתו של מר אדלשטיין, ומוכיח כי המציאות בשטח לא תאמה את ההצהרות הרשמיות.

מקרה נוסף מתוך המכתב הנו המקרה של א' מאריתריאה, שהמוקד הגיש בקשה לשחרורו ב-15 ביולי 2013. ב-30 ביולי, ייצג עו"ד אביגאל את א' בשימוע שנערך לו בבית הדין, ובו פסק בית-הדין כי אם לא תתקבל תשובה לבקשת המקלט עד ה-3 בספטמבר, ישקול בית-הדין בחיוב את שחרורו ממעצר. מאז, נלקח א' תכופות לשיחות עם פקחי רשות ההגירה, בהן הופעל עליו לחץ כבד לעזוב "מרצון". בשבוע לאחר קבלת החלטת השחרור, נלקח א' לשתי שיחות שכאלו, מאחורי גבם של עורכי-דינו, ומבלי שיוודע לו על החלטת בית-הדין בעניין שחרורו.

במקרה אחר, הורה בית-הדין לשחרר את העציר ק' מאריתריאה, דחה את ביצוע השחרור על מנת לאפשר לרשות ההגירה לערער על ההחלטה, אך קבע מפורשות כי אם לא תתקבל תשובה לבקשת המקלט עד ליום 18 באוגוסט 2013, יש לשחרר את ק' לאלתר. לאחר הכרעת בית-הדין, ושלושה ימים בלבד לפני שחרורו הצפוי של ק', התקבל במוקד פקס בו מודיעה רשות ההגירה כי ק' אינו מעוניין יותר להיות מיוצג על-ידי המוקד משום שהוא חפץ לשוב לאריתריאה. המחשבה שאדם ירצה לשוב לארץ ממנה נמלט, שלושה ימים לפני שחרורו הצפוי מהכלא הישראלי בו היה כלוא למעלה משנה הייתה תמוהה. בשימוע שנערך לו ב-21 באוגוסט, טען ק' כי בניגוד להודעת רשות ההגירה, הוא מבקש להמשיך ולהיות מיוצג על-ידי המוקד. ק' עודנו כלוא בניגוד לפסיקת בית-הדין, גם הפעם, מבלי שרשות ההגירה תחשוף בפניו את העובדה שבית-הדין הורה לשחררו.

אלה דוגמאות בודדות, אך פעילי המוקד העומדים בקשר קבוע עם מבקשי מקלט הכלואים, תיעדו מכבש לחצים, שידולים ואיומים שהלך וגבר במיוחד בחודשים האחרונים לקיומו של החוק למניעת הסתננות, כשהמסר העיקרי שחזר שוב ושוב הוא: **"אין פליטים בישראל, הדרך היחידה לצאת מהכלא היא לחזור למקום שממנו באתם"**.

הסכם החזרה עם מדינה שלישית כאמצעי לחץ נוסף

ב-28 באוגוסט 2013, הודיע שר הפנים גדעון סער בפני הכנסת כי **נחתם הסכם עם מדינה שלישית**, וכי מיד לאחר החגים יישלחו אליה "מסתננים" מסודאן ומאריתריאה, אך לא נקב בשמה של אותה מדינה. מיד החלו להגיע למוקד שיחות טלפון מבתי הכלא, במהלכן עצורים אחוזי חרדה הביעו מחשבות על חזרה לארץ מוצאם, ובלבד שלא ישותפו בעסקה עם אוגנדה – אשר ידועה לשמצה ביחסה לזכויות אדם.

למחרת אותו היום, גם התקשורת החלה לנקוב בשמה של **אוגנדה** בתור הקודקוד המסתורי של המשולש. ארגוני זכויות האדם הביעו ספקות לגבי הממשות של הסכם כזה. הארגונים ציינו כי במשך שנים מספרת המדינה לבתי המשפט והציבור הישראלי על הסכם להעברת מבקשי מקלט למדינות אפריקאיות שונות, על פי דיווחי התקשורת, בתמורה לכספים או לנשק, ובפרט עלה שמה של אוגנדה שוב ושוב. אלא שיכולתה של אוגנדה להבטיח את שלומם של המוחזרים מפוקפקת ביותר. לראיה, במרץ האחרון גירשה ישראל מבקש מקלט אריתראי לאוגנדה, אך מיד עם הגעתו התכחשה אוגנדה לכל הסכם וגירשה אותו מתחומה מיד עם הגיעו. בנוסף, כשנתבקש דיוויד אפולו קזונגו – מחזיק תיק הפליטים בממשלת אוגנדה – להגיב לשמועות על הסכם העברת פליטים אריתראים וסודנים למדינתו, הוא השיב בצורה נחרצת ביותר כי **"בתור הגוף הממשלתי האחראי באופן רשמי בטיפול בפליטים, לא ידוע לנו על הסכם שכזה"**. קזונגו הוסיף והדגיש כי הסכם כגון זה **"נגד באופן העמוק ביותר את עקרון אי-החזרה (Non-refoulement principle) ואת מהות הענקת מקלט לאלה הזקוקים לו"**.¹⁹

גם עתה פרטי הסכם החזרה נותרו מעורפלים כתמיד. משרד הפנים לא הבהיר אם וכיצד יצא ההסכם לפועל, כמה אנשים תקלוט אוגנדה, איזה מעמד יוקנה להם שם ואילו ערובות יינתנו כדי שזו לא תגרש את הפליטים בחזרה לארצות מוצאם. ברור היטב שפעולה משמעותית שכזו רחוקה מלהתבצע. יצירת שיח ציבורי אודות קיומה של "מדינה שלישית" שירת שתי מטרות של משרד הפנים: עיכוב בית המשפט העליון מהכרעה בסוגיית החוק למניעת הסתננות, החלטה שהתעכבה חודשים ארוכים עד לביטולו של החוק בספטמבר 2013 והגברת הלחץ על מבקשי המקלט הכלואים בישראל לעזוב בכל דרך שיוכלו, גם אם פירוש הדבר הוא להעמיד, פעם נוספת, את חייהם או חירותם בסכנה.

באותם ימים דיווחו עצורים מכלא סהרונים שפקחי רשות ההגירה ממשיכים לומר להם כי מוטב להם למהר ולחתום על טופסי "עזיבה מרצון", באיום שאלה שיסרבו לחתום ימצאו עצמם מגורשים לאוגנדה.

¹⁹ התכתבות דוא"ל מיום 29.8.13 עם מר דויד אפולו קזונגו נמצאת במוקד סיוע לעובדים זרים

החלטת בית המשפט העליון לביטול החוק למניעת הסתננות

ב - 16.9.13, שנה ושלושה חודשים לאחר שמבקשי מקלט החלו להיכלא מכוחו, ביטל בית המשפט העליון את החוק למניעת הסתננות. בית המשפט העליון קבע כי מעצר מינהלי לתקופה כה ממושכת מנוגד להוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וכי על המדינה לבחון בתוך 90 ימים את עניינו של כל אחד מן העצורים ולשחררו לאלתר ככל שקיימת עילת שחרור לפי חוק הכניסה לישראל.²⁰ משמעות הדבר הנה שכל מי שלא מתקיימים בעניינו הליכי גירוש אפקטיביים, ולא ניתן לגרשו מישראל בעתיד הנראה לעין, יש לשחררו אם חלפו 60 יום מעת מעצרו והוא אינו מהווה סכנה לביטחון או בריאות הציבור והוא אינו מסכל את יציאתו מהארץ. זאת משום שלהבדיל מהחוק למניעת הסתננות, חוק הכניסה לישראל אינו מאפשר מעצר לאורך זמן של מי שלא מתנהלים בעניינו הליכי גירוש. בית המשפט העליון הבהיר בפסק הדין כי על אף טענות המדינה, לא מתקיימים הליכי גירוש אפקטיביים בעניינם של אזרחי סודן ואריתריאה. כבוד השופט נאור מצטטת באריכות בפסק הדין את השופטים ברנזון, אור וחיות הקובעים במספר פסקי דין כפי שקובע כבוד נשיא בית המשפט העליון בדימוס, השופט ברק:

"אם הגירוש אינו מתבצע תוך זמן סביר (שאינו נמדד בשנים או בחודשים ארוכים), ניתן להצדיק את המשך המעצר אך בחשש כי תכלית הגירוש לא תוגשם – אם משום שהגורש יימלט מאימת הגירוש, אם משום שבהיותו משוחרר הוא יפגע בביטחון הציבור ובשלומו (ובשל כך יחשוש להתייצב לביצוע הגירוש), ואם מטעם אחר."²¹

בית המשפט העליון מכיר בסכנות הצפויות לעצורים באם יגורשו למדינות מוצאם: אריתריאה וסודן

במענה לטענות המדינה על פיהן הכלואים הנם "מסתנני עבודה", עמדה כבוד השופטת ארבל בפסק הדין בהרחבה על המצב הקשה במדינות אריתריאה וסודן מהן מגיעים 92% ממבקשי המקלט.²² הבהירה השופטת ארבל:

"באריתריאה, על פי דו"חות של האו"ם, קיימת הפרה עקבית ונרחבת של זכויות אדם על ידי הממשל. הפרות אלו כוללות הוצאות להורג ללא משפט; מדיניות של ירי על מנת להרוג המכוונת למי שמנסה לצאת מגבולות המדינה; היעלמויות של אזרחים ומעצרים שלא נמסרים למשפחות; מאסרים ומעצרים שרירותיים; שימוש נרחב בעינויים פיזיים ופסיכולוגיים במהלך חקירות של המשטרה, הצבא וכוחות הביטחון; תנאי מאסר לא אנושיים; שירות חובה צבאי לתקופה ארוכה ובלתי מוגבלת שבמהלכו נעשה שימוש בעונשים אכזריים המובילים אף להתאבדויות."

בעניין סודן, הבהירה השופטת ארבל:

"סודן היא מדינה מוכת בצורת ורעב שבמשך שנים רבות סבלה מהפיכות צבאיות וממלחמת אזרחים קשה וממושכת. בעקבות המלחמה נאלצו מיליוני אנשים לעזוב את בתיהם, סבלו מרעב ומתת-תזונה, ומשירותי חינוך ובריאות לקויים ביותר... הפרת זכויות האדם בסודן כוללת אף מאסרים ומעצרים שרירותיים, עינוי עצירים והחזקתם בתנאים גרועים."²³

²⁰ בג"צ 7146/12, אדם ואח' נגד הכנסת ואח' 16.9.13, פסקה 44 לפס"ד של השופט פוגלמן: <http://elyon1.court.gov.il/files/12/460/071/b24/12071460.b24.htm>

²¹ בג"צ 7146/12, אדם ואח' נגד הכנסת ואח' 16.9.13, פסקה 2 לפס"ד של השופטת חיות
²² רשות ההגירה, נתוני זרים בישראל, יולי 2013:

<http://piba.gov.il/PublicationAndTender/ForeignWorkersStat/Documents/561353new.pdf>
²³ בג"צ 7146/12, אדם ואח' נגד הכנסת ואח' 16.9.13, פסקה 6 לפס"ד של השופטת ארבל.

תגובות בכנסת ובממשלה לביטול החוק למניעת הסתננות

עם פרסום ההחלטה, בעת פגרת חג הסוכות, התגייסה ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת ופקידי ממשלה בכירים לבחון את האפשרויות החוקיות למניעת שחרורם של 1,811 מבקשי המקלט הכלואים. כפי שהבהירה בדיון שערכה כבר למחרת היום יו"ר הוועדה, ח"כ מירי רגב: "שוחחתי גם עם שר הפנים, גדעון סער, הבוקר, עם יולי אדלשטיין, עם לשכת ראש הממשלה, כולנו מבינים שאנחנו צריכים להביא הוראת שעה והצעת חוק מהירה שתיתן מענה לאזרחי המדינה, לתושבי דרום תל אביב".²⁴

גם יו"ר השדולה למניעת הסתננות בכנסת, ח"כ אילת שקד, הבהירה בדף הפייסבוק שלה שתפעל לחוקק חוק חדש ואף תסייע למשרד הפנים בהכנת תוכנית פעולה:

Like Comment

איילת שקד
בית המשפט העליון ריסק אתמול את כל המדיניות שגיבשה הממשלה בשנתיים האחרונות לעצירת גל המסתננים. כעת אי אפשר יהיה להחזיר את המסתננים למדינה שלישית כי המקל נלקח. למה שיסכימו לעזוב אם אפשר להישאר בתל אביב?

נעבוד לחוקק חוק חדש וביחד עם משרד הפנים נכין תכנית פעולה.
Like · Comment · Share · September 17 · 🌐

👍 584 people like this.
🗨️ 55 shares
💬 View previous comments 47 of 145

Album: Timeline Photos
Shared with: 🌐 Public

Open Photo Viewer
Download
Embed Post
Report

²⁴ מתוך פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה, 17.9.13, 'יהחלטת בג"צ לבטל את הצ"ח למניעת הסתננות בעניין כליאתם של מסתנני עבודה בלתי חוקיים במתקני שהייה", עמוד 3:
http://knesset.gov.il/protocols/heb/protocol_search.aspx?comID=5

קרב המאסף של רשות ההגירה נגד הפליטים: ההתנהלות לאחר ביטול החוק

במהלך החודש וארבעת הימים שחלפו מיום פסיקת בג"צ ב - 16 בספטמבר ועד 20 באוקטובר 2013, לא שחררה רשות ההגירה לפי חוק הכניסה לישראל אף לא מבקש מקלט אחד. רק שישה מבקשי מקלט הצליחו במהלך תקופה זו להשלים את הליכי שחרורם לפי החוק למניעת הסתננות, הליכים שהחלו טרם פסיקת בג"צ ושחררו מכלאם. שיפור מה בהתנהלות הרשות ההגירה הושג בעקבות [פנייה של ארגוני זכויות האדם ליועמ"ש](#) לממשלה ב - 13 באוקטובר, דיון וועדת הכנסת לבחינת בעיית העובדים הזרים ב - 15 באוקטובר [ובקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט](#) שהוגשה על ידי ארגוני זכויות האדם ב - 28 באוקטובר 2013, בטענה שהמדינה מבזה את החלטתו של בית המשפט העליון בכך שהיא נמנעת משחרורם של מבקשי המקלט ממעצרם הממושך על פי העילות הקבועות בחוק הכניסה לישראל.

במהלך תקופה זאת, פעילי המוקד המשיכו בביקוריהם בבתי הכלא בהם כלואים מבקשי המקלט וגילו שעל אף פסק הדין החד משמעי, רשות ההגירה ובית הדין אינם משנים ממנהגם דבר.

מבקשי מקלט הביעו אי אמון בעצם ביטול החוק למניעת הסתננות או במשמעותו לשחרורם

מבקשי המקלט הכלואים שמעו על פסק הדין המבטל את החוק למניעת הסתננות מפעילי המוקד, מחבריהם, או מדייני בית הדין, אך רבים לא האמינו ששחרורם קרב. כשהם הובאו בפני בית הדין לביקורת משמורת, רובם הבינו מדברי הדיינים שהחל מה - 15.12.13, כליאתם תהיה לפי חוק הכניסה לישראל המאפשר שחרורם בתנאים קלים יותר מאשר החוק למניעת הסתננות. עם זאת, שני מבקשי מקלט טענו באוזני פעילי המוקד שדייני בית הדין אמרו להם שעד ה - 15 בדצמבר 2013 יש להחליט אם יגורשו מהארץ או ישחררו. זאת על אף הבהרתה של השופטת ארבל:

*"יש להתחיל בהליך הבחינה הפרטנית והשחרור בערובה לאלתר. ככל שממונה ביקורת גבולות קובע כי ניתן לשחרר מוחזק פלוני בערובה בהתאם לעילות השחרור הקבועות בחוק הכניסה לישראל והסייגים להן – יש לשחררו באופן מיידני."*²⁵

מבקשי מקלט אריתראים דיווחו שמאז ביטול החוק למניעת הסתננות, פסקו פקידי רשות ההגירה מללחוץ עליהם לשוב לארצם והפסיקו לקחת עצורים לשיחות שכנוע אישיות במהלכן הוסבר להם שדרכם היחידה אל מחוץ לכלא הנה לשוב למולדתם. עם זאת, מספר מבקשי מקלט סודנים ואחרים טענו שפקידי רשות ההגירה ממשיכים לקחת עצורים לשיחות שכנוע לעזיבה מרצון, מבלי להבהיר להם שמצבם החוקי השתנה. עצורים שהתקשרו למוקד בחודשים ספטמבר ואוקטובר, פקפקו בהבנת פעילי המוקד את פסק הדין או אף סברו שמשקרים להם. **"עוד אף אחד לא השתחרר מהאגף שלי וגם אומרים לנו עד עכשיו שאם רוצים החוצה מהכלא אז זה רק לסודן"** הסביר אחד הסודנים בתחילת אוקטובר. יש בין העצורים שהתקשרו בעבר למוקד וביקשו את ביקור הפעילים, כאלו שחזרו בהם ומסרבים לחתום על ייפוי כוח שכן אינם מאמינים בכך שניתן להביא לשחרורם. עם זאת, ישנם גם עצורים שחתמו על מסמכי "עזיבה מרצון" ובעקבות החלטת בג"צ, חזרו וביקשו את ייצוג המוקד, מעדיפים להמתין לאפשרות של שחרור בישראל.

לאי האמון של מבקשי המקלט תרמו רבות פקידי רשות ההגירה שעל אף שבית המשפט העליון הטיל עליהם להתחיל לאלתר בבדיקתם ובשחרורם של מבקשי מקלט, לא שחררו במשך חודש וארבעה ימים ביוזמתם אף לא עצור אחד לפי חוק הכניסה לישראל ואף הביעו התנגדותם לשחרור מטעמים הומניטאריים בפני בית הדין. דייני בית הדין, בתורם, קיבלו את עמדת רשות ההגירה וסירבו לבדוק בקשות מטעמים הומניטאריים, על אף שעילת שחרור זאת מופיעה הן בחוק למניעת הסתננות והן בחוק הכניסה לישראל.

כניעת בית הדין לביקורת משמורת לרשות ההגירה ועיכוב שחרורם של מבקשי מקלט שזכאים היו להשתחרר זה מכבר גם על פי העילות הקשוחות הקבועות בחוק למניעת הסתננות

²⁵ בג"צ 7146/12, אדם ואח' נגד הכנסת ואח' 16.9.13, פסקה 118 לפס"ד של השופטת ארבל

כאמור, במהלך השנה האחרונה הגיש המוקד 320 בקשות מקלט בשם עצורים שעדויותיהם העלו עילת מקלט: שחייהם או חירותם עלולים להיות בסכנה אם יגורשו למדינת מוצאם. על פי החוק למניעת הסתננות, עצורים שחלפו תשעה חודשים מאז הגישו את בקשתם למעמד וטרם התקבלה תשובת הרשויות בעניינם, בית הדין רשאי לשחררם בתנאים. פעילי המוקד, שעקבו כל העת אחר הבקשות, הגישו בקשות שחרור לדיינים עבור עצורים שחלפו למעלה מתשעה חודשים מעת הגשת בקשתם למקלט ואף הצליחו בדרך זו להביא לשחרורם של 16 מבקשי מקלט מסודן וכן שני מבקשי מקלט סודנים שחלפו שלושה חודשים מעת הגישו את הבקשה ולא נערכה כל בדיקה בעניינם.

בעת פרסום פסק הדין המבטל את החוק למניעת הסתננות, עמדו לא מעט בקשות שחרור בפני בית הדין, בגין חלוף תשעה חודשים ויותר ללא מענה מטעם הרשויות. מאז פרסום פסק הדין, חדלו דייני בית הדין מלקבוע תנאים לשחרורם של עצורים אלו בקבלם את טענת רשות ההגירה שאם החוק למניעת הסתננות בטל, הרי שגם עילות השחרור הקבועות בו אינן תקפות עוד ועל אותם עצורים להמתין 90 יום נוספים עד לבחינת האפשרות לשחרורם על פי חוק הכניסה לישראל.

סירוב בית הדין לאפשר שחרורם של ניצולי מחנות העינויים בסיני מטעמים הומניטאריים, עילה הקבועה הן בחוק למניעת הסתננות והן בחוק הכניסה לישראל

במהלך החודשים ספטמבר ואוקטובר 2013, הגישו פעילי המוקד לבית הדין רק בקשות שחרור מטעמים הומניטאריים: עבור ניצולי מחנות העינויים בסיני וכן עבור עצורים הסובלים מבעיות בריאותיות קשות. עד ה - 20 באוקטובר, אז החלו פקחי רשות ההגירה לשחרר נשים על פי חוק הכניסה לישראל, שוחררו למיטב ידיעתנו שתי נשים בלבד, שתיהן ניצולות מחנות העינויים בסיני, המיוצגות על ידי המוקד. האחת שוחררה על ידי דין בית הדין לביקורת משמורת יום למחרת פסק הדין ועצורה נוספת, שוחררה רק לאחר שהמוקד פנה לבית המשפט העליון, לאחר ששחרורה נדחה על ידי ערכאות קודמות. במהלך תקופה זו התקבלו במשרדי המוקד שש החלטות משלושה דיינים שונים, המתעלמים מהיות נשוא הבקשה ניצול מחנות העינויים בסיני, וקובעים:

"לאור האמור בסעיף 3 דלעיל, אינני רואה את עצמי מוסמך כעת לדון לגופו של עניין בענייניו של המוחזק, וזאת בטרם נבחן ע"י הרשויות המוסמכות. לרשויות אלה עומדת תקופה של 90 ימים לכל היותר לבחון את עניינו הפרטני של המוחזק ומשכך, אין בידי להיעתר בשלב זה לבקשת השחרור".²⁶

עו"ד אסף וייצן ועו"ד נמרוד אביגאל מהמוקד הגישו שלושה ערעורים על דחיות אלו. על אף מצבם הקשה של המערערים, קבע בית המשפט המחוזי את הדיונים בעניינם רק לסוף חודש נובמבר 2013. המוקד הגיש בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון ובעקבות ההליכים המשפטיים, הורה ב - 29 באוקטובר 2013 כבי' השופט אלון לבית הדין לבחון את בקשת העצור תוך עשרה ימים.²⁷ פסיקת בית המשפט המחוזי הביאה לכך שב - 5 בנובמבר נעתר גם הדיין מרט דורפמן לבקשות המוקד ושחרר ממעצרו ניצול מחנות העינויים מסיני שהיה כלוא מאז 30 במאי 2012. במהלך חודש נובמבר שחררו דייני בית הדין תשעה מבקשי מקלט נוספים שיוצגו על ידי פעילי המוקד, מטעמים הומניטאריים, רובם ניצולי מחנות העינויים מסיני.

כאמור, רק ב - 20 באוקטובר 2013, חודש וארבעה ימים לאחר פסק דינם הנחרץ של תשעה שופטי בית המשפט העליון, פניית הארגונים ליועמ"ש ופנייתה של ח"כ מיכל רוזין, יו"ר הוועדה לבחינת בעיית העובדים הזרים בכנסת, שחררה רשות ההגירה את תשע הנשים הראשונות מכלאן. בעקבותיהן, שוחררו עד ליום 15 בנובמבר 330 עצורים בסך הכל. העצורים ששוחררו מאז פסיקת בג"צ, קיבלו אשרת שחרור **בתנאים מגבילים** המבהירה שאסור להם להתגורר ולעבוד בערים אילת ותל אביב וכי מי שיעסיקם צפוי להיקנס.

²⁶ לדוגמא: פרוטוקול דיון בית הדין לביקורת משמורת מיום 7.10.13 בעניינו של ט.ה., הכלוא מאז 12.6.12.
²⁷ עמ"נ (ב"ש) 21717-10-13 גבריהוט נגד משרד הפנים, פסק דין מיום 29.10.13.

חקיקה חדשה: תזכיר תיקון החוק למניעת הסתננות – תיקון חוק עוקף בג"צ

במקביל למאמצי הרשויות למנוע את שחרורם של מבקשי מקלט בהתאם לפסיקת בית המשפט העליון, התנהלו ישיבות קדחתניות במאמץ לנסח חקיקה חליפית לחוק למניעת הסתננות. ב-7 בנובמבר 2013, פרסמה הממשלה תזכיר לתיקון חדש לחוק למניעת הסתננות והבהירה ש"תיקון החקיקה שלפנינו, נדרש אם כן, נוכח היקפיה של אוכלוסיית המסתננים ומאחר וההסדר בחוק הכניסה לישראל אינו מספק".²⁸ בדיון חירום שנערך יום לאחר פסיקת בג"צ, הבהירה יו"ר ועדת הפנים, ח"כ מירי רגב, שמטרת החקיקה החדשה היא הרעת "מסתננים" נוספים ושי"תפעל לקדם, בתוך תשעים יום, חקיקה בהוראת שעה שתאפשר את בלימת תופעת ההסתננות ויחד עם זאת תצליח לעבור את ה"משוכה" של בג"צ".²⁹

באמצעי התקשורת וכן בדיון שנערך בנושא בכנסת, הבהירו נציגי הממשלה שבכוונתם להעביר את התיקון החדש לחוק למניעת הסתננות בהליך בזק עד סוף חודש נובמבר 2013. לצורך זה, ניתנו לציבור רק שבעה ימים להגיב לתיקון החדש ויומיים לאחר מכן, מבלי שתישקלנה תגובות הציבור, הוא כבר אמור להיות מוצג לממשלה שתסמיק את וועדת השרים לענייני חקיקה לדון ולאשר את התיקון כבר בשבוע הקרוב.

בדיוני ועדת הפנים הובהר שיוקם על גבול מצרים מתקן פתוח ל-3,300 מבקשי מקלט, "מרכז לשהים", כמתואר בחלקו השני של החוק, במקום בו קיים מתקן הכליאה "שדות". התזכיר מבהיר שהמרכז לשהים ינוהל על ידי שב"ס. נציגי הממשלה הבהירו בדיון בכנסת שכ-1200 מה"מסתננים" שעדיין כלואים בסהרונים יועברו למרכז זה, על אף פסיקת בג"צ שהנחתה לשחררם על פי חוק הכניסה לישראל. כן נאמר שיועברו למרכז מבקשי מקלט שאינם כלואים, על פי קריטריונים שטרם נקבעו.³⁰

תזכיר החוק החדש מתיימר לתת מענה לפסיקת בג"צ אך בפועל הוא מתעלם מדעתם של שבעה מתוך תשעת השופטים ומרוח פסיקתם. התזכיר קובע שנת מעצר מנהלי ל"מסתננים"³¹ במקום שלוש שנים בחוק שבוטל, ו"בא ליצור הסדר מאוזן יותר" בהסתמך על השופטים גרוניס והנדל שסברו שתקופת מעצר קצרה יותר הייתה הופכת את החוק שבוטל על ידם, למידתי.

השופטים גרוניס והנדל, בדעת מיעוט, התעלמו מכך שכל עוד תכלית המעצר היא הרתעה, הרי שמעצר מנהלי בן שנה, בדיוק כמו מעצר מנהלי בן שלוש שנים, הוא פסול משום שתכליתו אינה ראויה. תזכיר החוק מתעלם מפסק הדין העיקרי של השופטת ארבל שפסקה וחזרה על הדברים שוב ושוב:

"הקושי בתכלית ההרתעתית הוא ברור. אדם מושם במעצר לא מפני שהוא מהווה באופן אישי סיכון כלשהו, אלא על מנת להרתיע אחרים. ההתייחסות אליו אינה כאל מטרה אלא כאל אמצעי. התייחסות זו ללא ספק הינה פגיעה נוספת בכבודו כאדם. "כבוד האדם רואה באדם מטרה ולא אמצעי להשגת מטרות של אחרים" (ברק, פרשנות חוקתית, בעמ' 421). "בני-אדם לעולם עומדים כתכלית ועוד בפני עצמם. אין לראות בהם אמצעי בלבד ולא מוצר לסחור בו – תהא המטרה נאצלת ככל שתהא" (עניין קו

²⁸ מתוך תזכיר תיקון החוק למניעת הסתננות ב.2 :

http://www.tazkirim.gov.il/Attachments%2F41775_x_AttachFile.dochttps://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.tazkirim.gov.il/Attachments%2F41775_x_AttachFile.dochttps://docs.google.com/

²⁹ מתוך פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה, 17.9.13, 'החלטת בג"צ לבטל את הצ"ח למניעת הסתננות בעניין כליאתם של מסתנני עבודה בלתי חוקיים במתקני שהייה":

http://knesset.gov.il/protocols/heb/protocol_search.aspx?comID=5

³⁰ פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת, 11.11.13, עמ' 9:

<http://knesset.gov.il/protocols/search.asp?vaada=5>

³¹ סעיף 30א (ג) 3 לתזכיר תיקון החוק הנ"ל: "חלפה שנה מיום תחילת החזקתו של המסתנן במשמורת"

**לעובד הראשון, בעמ' 399). אף אני עמדתי על כך ש"אין להתייחס אל אדם כאל אמצעי
בלבד להשגת תכליות נלוות חיצוניות, שכן בכך נעוצה פגיעה בכבודו"**³².

התזכיר מקצר לשישה חודשים³³ את תקופת ההמתנה בכלא לבחינת בקשה למעמד חוקי, תקופה שעמדה על תשעה חודשים בחוק למניעת הסתננות שבוטל. עם זאת, כפי שעצורי החוק למניעת הסתננות נותרו כלואים למעלה מתשעה חודשים עד כה, ניתן לשער שהמדינה לא תיחפו לבדוק את בקשות המקלט גם בעתיד. במיוחד משום שתזכיר החוק הנוכחי, באם יעבור, מאפשר "שחרורם" של מבקשי מקלט שטרם נבדקה בקשתם, גם לאחר שישה חודשי כליאה, למרכז לשהים בו ניתן להחזיק את השהים לנצח.

פרק ב' בתזכיר, מסדיר בחוק למניעת הסתננות את ה"מרכז לשהים" וקובע ש"מצא ממונה ביקורת גבולות כי קיים קושי בביצוע גירושו של מסתנן על פי סעיף 30 (א) לחוק, רשאי הוא לקבוע כי המסתנן ישהה במרכז עד לגירושו מישראל, עד ליציאתו ממנה או עד למועד שיקבע"³⁴.

משמעות הדבר הנה שמבקשי מקלט החיים בישראל על ילדיהם, וכן ניצולי מחנות העינויים והסחר בבני אדם שביניהם, עלולים לקבל הנחייה מיידיה להיכנס למרכז לשהים עד שתתאפשר חזרתם למדינת מוצאם.

על פי התזכיר, השהים במרכז מנועים מלעבוד³⁵ ועל מנת להבטיח שלא יוכלו לעבוד בניגוד לחוק, עליהם להתייצב במתקן לספירה שלוש פעמים ביום.³⁶ מאחר והמתקן מצוי על גבול מצרים, במרחק נסיעה רב ממקומות ישוב (למעט המושבים הקטנים: כמהין, קדש ברנע ועזוזה), הרי שהשהים במקום אף לא יוכלו לצאת מהמתקן, להרחיק עד באר שבע ולחזור במועד לספירה הבאה. מאחר ויידרשו שירותים רבים לשהים במתקן, התזכיר מאפשר לשהים לעבוד במתן שירותים ותחזוקה בתוך המתקן, תמורת "גמול סביר" ומבלי שיתקיימו יחסי עובד מעביד בינם לבין המדינה.³⁷

טרם נקבעו ההוראות המפורטות, אך התזכיר מצייין ששהים במרכז יהיו זכאים לשירותי בריאות,³⁸ רווחה,³⁹ חינוך⁴⁰ ואף הכשרות מקצועיות.⁴¹ השהים במרכז יקבלו דמי כיס, הגם שלא ברור היכן יוכלו להוציאם.⁴² לצורך השמירה על הסדר והמשמעת, מרחיב התזכיר את סמכויות העובדים במרכז ומאפשר להם סמכויות עיכוב,⁴³ דרישת הזדהות וסמכות תפיסה,⁴⁴ חיפוש על הגוף ללא צו,⁴⁵ חיפוש במקום,⁴⁶ מניעת כניסה וסמכות הוצאה.⁴⁷

ממונה ביקורת גבולות יוכל להעביר שוהה מהמרכז בחזרה לכלא אם יתרשם שהשוהה הפר או **עומד להפר** את תנאי היתר השהיה שלו במרכז לשהים או אם ימצא מסכן את בטחון המדינה או

³² בג"צ 7146/12 מיום 16.9.13, סעיף 86 לפסי"ד העיקרי של השופטת ארבל

³³ סעיף 30א (ג) 2 לתזכיר תיקון החוק הני"ל: "חלפו שישה חודשי מהמועד שבו הגיש המסתנן בקשה כאמור בפסקה 1 וטרם נתנה החלטה בבקשה"

³⁴ סעיף 32ד (א) לתזכיר תיקון החוק הני"ל

³⁵ סעיף 32 ט' ב' לתזכיר תיקון החוק הני"ל

³⁶ סעיף 32 י"א א' לתזכיר תיקון החוק הני"ל

³⁷ סעיף 32 י'. לתזכיר תיקון החוק הני"ל. מבקשי מקלט שמועסקים כאסירי עבודה עקב כליאתם בבתי כלא פליליים, השתכרו "גמול סביר" בגובה 80 ₪ עד 100 ₪ לחודש עבודה בבניין, תחזוקה או שירותים, כפי שהשתכרו אסירים ישראלים פליליים שהיו כלואים עמם.

³⁸ סעיף 32 ה' לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

³⁹ סעיף 32 ו' לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁰ סעיף 32 ז' לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴¹ סעיף 32 ח' לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴² סעיף 32 י"ג לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴³ סעיף 32 י"ז לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁴ סעיף 32 ט"ו לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁵ סעיף 32 י"ד לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁶ סעיף 32 ט"ז לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁷ סעיף 32 י"ח לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

שלום הציבור. לא ברורים הקריטריונים על פיהם יקבע ממונה ביקורת הגבולות שהשוהה הפר את התנאים או מתעתד להפר אותם. התזכיר קובע מדרג עונשים להפרת תנאי היתר שהייה במרכז כך שממונה ביקורת גבולות יוכל להורות על העברתו של שוהה לכלא למשך עד שנה בטרם יוחזר למרכז לשוהים.⁴⁸

מרכזים פתוחים למבקשי מקלט קיימים גם באירופה: בבלגיה, הולנד, גרמניה, אוסטריה, שוודיה, צרפת וספרד, שוהים מבקשי מקלט במרכזים פתוחים בתקופה הראשונה להגעתם למדינה.⁴⁹ בחלק מהמרכזים מחויבים השוהים לחדש פעם ביום על נוכחותם במקום. עם זאת, המרכזים ממוקמים בסמיכות למקומות ישוב ותקופת שהייה בהם עומדת על שבועות עד חודשים. בתום התקופה נקבע אם זכאי מבקש המקלט למעמד פליט המעניק לו זכויות, או שהוא אינו זכאי למעמד ומגורש מהמדינה או מאבד את זכותו להתגורר במרכז הפתוח.

דבריה של השופטת ארבל יפים אף בתגובה לתוכנית המרכז לשוהים המגבילה קשות את חירותם של השוהים בו למשך זמן בלתי מוגבל, ללא כל ביקורת שיפוטית ולמטרת הרתעה בלבד:

"שליחת החירות אינה מתבטאת רק בעצם היותו של אדם נתון במשמורת המדינה, אלא גם מקבלת משמעות מידי יום ביומו בתקופה שבה נתון האדם לכללי ההתנהגות והמשמעת הנוהגים במקום המשמורת והמגבילים אף הם את חירותו."⁵⁰

⁴⁸ סעיף 32 כ"ב לתזכיר תיקון החוק הני"ל.

⁴⁹ הנחיות נציבות הפליטים של האו"ם בנושא מעצר, 2012: <http://www.refworld.org/pdfid/503489533b8.pdf>

⁵⁰ בג"צ 7146/12 אדם ואחי נגד הכנסת ואחי, מיום 16.9.13, סעיף 72 לפס"ד העיקרי של השופטת ארבל

סיכום

נציבות הפליטים של האו"ם גורסת שחזרה מרצון למדינת המוצא אינה יכולה להיחשב כחזרה מרצון אם ההחלטה על החזרה מתקבלת מבין כתלי הכלא.⁵¹ מכבש הלחצים שהופעל על מבקשי המקלט הכלואים על ידי פקחי רשות ההגירה לאורך 15 חודשי קיומו של החוק למניעת הסתננות ואשר מתואר בדו"ח זה, כמו גם עדויותיהם של הכלואים עצמם, מעידים על כך שרצונם של אלו ה"חוזרים מרצון" למולדתם מבין כתלי הכלא אינו רצון חופשי.

מהתנהלות רשות ההגירה מאז פסיקת בית המשפט העליון, מתקבל הרושם שבמקום לנצל, כמתבקש, את 90 הימים שהעניק להם בית המשפט לבחינה פרטנית של בקשות העצורים על פי חוק הכניסה לישראל, ושחרורם לאלתר של עצורים על פי העילות הקבועות בחוק הכניסה לישראל, פקידי הרשות ממשיכים להשקיע את זמנם ומרצם בניסיונות להוציא מהארץ "מרצון", כלואים מיואשים, מדוכאים וחסרי כל אמון ברשויות מדינת ישראל. זאת לצד סיוע לחברי כנסת ופקידי ממשלה "להביא הוראת שעה והצעת חוק מהירה שתיתן מענה לאזרחי המדינה, לתושבי דרום תל אביב" ותמנע את שחרורם של מבקשי המקלט לשכונות דרום תל אביב, כפי שהיטיבה להגדיר זאת יו"ר ועדת הפנים והגנת הסביבה, ח"כ מירי רגב.

רשויות המדינה הצליחו עד כה להביא לגירושם של כ- 3,000 סודנים (מהכלא ומחוצה לו) שהאמינו שיצליחו להתחמק לתוך מדינתם מבלי שייפגעו על ידי הרשויות. רבים מהם נרדפו ונאלצו לברוח לצי'אד או לדרום סודן. אחרים הצליחו במשימתם, יוצרים בקרב רשויות מדינת ישראל מצג שווא כאילו אף אחד מהם לא זכאי היה למעמד פליט. גם 14 אריתראים מיואשים חזרו "מרצון" מבין כתלי הכלא למולדתם וגורלם אינו ברור עדיין.

תיקון החוק החדש למניעת הסתננות אותו מנסה הממשלה להעביר בחטף בימים אלו, מטרתו להמשיך ולאפשר לפקידי רשות ההגירה ללחוץ על מבקשי המקלט הכלואים לחזור למולדתם "מרצון", בין אם מבין כתלי כלא סהרונים, או מהמרכז לשהים החדש, המתוכנן במתקן הכליאה שדות, ואשר הייאוש בו לא יהיה יותר נוח: באם יעבור התיקון החדש לחוק למניעת הסתננות, הכלואים במרכז לשהים שדות ייאלצו להתמודד עם הידעיה שהחוק מאפשר להחזיקם שם לנצח, עד ש"יבחרו" לחזור למדינה ממנה נמלטו. יו"ר ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת מבהירה בכל הזדמנות שזאת היא מטרת החוק החדש:

"בזה שבג"צ כרגע מנע מלהביא אותם למתקן שהייה, אנחנו לא יכולים להמשיך עם אותה מדיניות של הוצאה לארץ שלישית, של יציאה מרצון, המצב הזה ש 55,000 מהגרי עבודה ימשיכו להסתובב בחובות."⁵²

מקבלי ההחלטות ממשיכים לחטוא לאזרחי ישראל בסיפורים ואגדות גירושם הקרוב של "המסתננים" מאריתריאה ומסודאן. כל עוד לא יופל משטרו הדיקטטורי האכזרי של איזיאס אפוארק, לא יוכלו פליטי אריתריאה לשוב למולדתם מרצון וסודאנים רבים ימשיכו לחשוש לחזור למולדתם תחת שלטונו של עומר אל באשיר.

כל מדינות העולם מתמודדות עם פליטים המגיעים אליהן. רשויות מדינת ישראל, שהכירו ב 202 פליטים מאז החתימה על האמנה בדבר מעמדם של פליטים בשנת 1951, עדיין מעמידות פנים בפני הציבור הישראלי ובית המשפט העליון שקיימת מדינה שתיאות לקלוט את מבקשי המקלט שמצאו את דרכם לישראל ושתנהג בהם כמתחייב מהדין הבינלאומי. עד אז, כך מסבירים לנו

⁵¹ הנחיות נציבות הפליטים של האו"ם לחזרה מרצון: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Handbook - Voluntary Repatriation: International Protection*, January 1996, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3510.html>

⁵² מתוך פרוטוקול דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה, 17.9.13, 'החלטת בג"צ לבטל את הצ"ח למניעת הסתננות בעניין כליאתם של מסתנני עבודה בלתי חוקיים במתקני שהייה', עמוד 7: http://knesset.gov.il/protocols/heb/protocol_search.aspx?comID=5

מקבלי ההחלטות, ראוי להחזיקם בכלא, שכן רק מבין כתלי הכלא מצליחים אותם מבקשי מקלט להבין שרצונם הוא בעצם לשוב למולדתם.

המלצות

- ❖ על כנסת ישראל להימנע מאישורו בהליך בזק של התיקון החדש לחוק למניעת הסתננות - חוק עוקף בג"צ.
- ❖ על רשויות מדינת ישראל לבדוק את בקשות המקלט של אזרחי אריתריאה וסודן בסטנדרטים הבינלאומיים המקובלים.
- ❖ עד שתיערך בדיקת בקשות המקלט, יש לשחרר את מבקשי המקלט ממעצר כמתבקש מפסיקת שופטי בית המשפט העליון, להעניק להם אשרות עבודה ולעודד מעסיקים ישראלים ברחבי הארץ, להעסיקם באופן שיקל על מצוקתם הקשה של תושבי שכונות דרום תל אביב.